

Ks. Sławomir BYLINA*

**GENEZA POWSTANIA PARAFII
WNIEBOWZIĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY, CUD NAD WISŁĄ,
W BIAŁEJ PODLASKIEJ NA WOLI**

Treść: Wstęp; 1. Plany utworzenia nowej parafii w Białej Podlaskiej na Woli; 2. Erygowanie parafii Wniebowzięcia N.M.P., czyli Cudu nad Wisłą; 3. Proces planowania budowy kaplicy na Woli; 4. Zmiany kadrowe i ostateczne decyzje budowy świątyni; Zakończenie; Streszczenie; Summary: The origin of the parish Assumption of the Blessed Virgin Mary which is a miracle on the Vistula in Biała Podlaska in Wola.

Słowa kluczowe: biskup, dziekan, proboszcz, parafia, diecezja, komitet budowy kaplicy.
Key words: bishop, dean, parish priest, diocese, Chapel construction committee.

Wstęp

W obliczu setnej rocznicy Bitwy Warszawskiej, która podczas wojny polsko – bolszewickiej stała się 18. decydującą bitwą w dziejach świata, warto przypomnieć, w jaki sposób społeczeństwo w Polsce wyraziło wotum wdzięczności Matce Bożej za pomoc w zwycięstwie. Na terenie nowo odrodzonej Ojczyzny m.in. w Warszawie, Łodzi, ale i na Południowym Podlasiu powstawały parafie, które były wyrazem wdzięczności Polaków za pokonanie bolszewików w Bitwie Warszawskiej.

Jak dowiadujemy się ze zgromadzonych zasobów archiwalnych, okoliczności nazwania parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej czyli Cudu nad Wisłą było kilka. W pierwszej kolejności były to zapisy w dekreście ks. bpa Henryka Przeździeckiego z dnia 10 maja 1925 roku, erygującego parafię Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, czyli Cudu nad Wisłą¹. Po raz drugi dowiadujemy się o intencji powstania parafii

* Autor, dr hab. prof. WSPol, wykładowca nauk o bezpieczeństwie w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie. W latach 2012-2018 sekretarz podkomisji ds. Opracowania dziejów diecezji, II Synodu diecezji siedleckiej. W art. zachowano pisownię stosowaną w dokumentach historycznych.

¹ ADS, Akta parafii w Białej Podlaskiej Narodzenia N.M.P. dekanatu bialskiego, (dalej ADS, AWNMP), *Dekret erygujący Parafię Wniebowzięcia N.M.P., czyli Cudu nad Wisłą w Białej Podlaskiej z dnia 10 maja*

podczas ogłoszenia dekretu przez bpa Henryka Przeździeckiego w trakcie wizytacji kanonicznej społeczności bialskiej². Kolejnym świadectwem nadania tak znamienitego wezwania parafii na Woli była treść sprawozdania ks. dziekana dekanatu bialskiego prałata Ludwika Romanowskiego³, który w *Inwentarzu parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej na Woli w 1928 r.* podkreślił, *Aby upamiętnić „Cud nad Wisłą” Najdostojniejszy Arcypasterz raczył nadać parafii tytuł Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny*⁴.

Powyższe fragmenty świadczące o upamiętnieniu zwycięstwa nad zagrożeniem ze Wschodu, które przyczyniły się do powołania nowej parafii w Białej Podlaskiej na Woli, stały się motywacją do podjęcia powyższego tematu pracy. W związku z powyższym celem badawczym poniższej publikacji jest odpowiedź na pytanie w jaki sposób i przy pomocy jakich metod przystąpiono do tworzenia wspólnoty wiernych na Woli w Białej Podlaskiej.

1. Plany utworzenia nowej parafii w Białej Podlaskiej na Woli

Parafia Wniebowzięcia N.M.P. w Białej Podlaskiej została erygowana na podstawie dekretu z dnia 10 maja 1925 r., jednak plany powstania parafii wśród społeczności na Woli były już kilkanaście lat wcześniej. Dowiadujemy się o fakcie chęci powołania nowej parafii z relacji proboszcza parafii Narodzenia N.M.P. i dziekana bialskiego ks. prał. Ludwika Romanowskiego, który w piśmie do biskupa ordynariusza diecezji podlaskiej w Siedlcach z dnia 21 kwietnia 1925 r. charakteryzując społeczność bialską pisze *w rozległej i niezmiennie dużo wymagającej pracy parafii Biała Podlaska już w roku 1910 powstał projekt budowy świątyni na przedmieściu Wola za rzeką Krzna, około stacji kolei żelaznej – Zostały już wówczas w czasach zaboru rosyjskiego wykonane plany i kosztorysy budowy świątyni i przygotowano fundusze na to w sumie 47000 rb., które Rosjanie wywieźli opuszczając ziemię naszą*⁵. Jak relacjonuje ks. dziekan *po wskrzeszeniu Ojczyzny wolna praca i potrzeby*

1925 r., Lit. B, Dział IV, Nr porz. 1, Tom II, lata 1919-1978, k. 22.

² ADS, Akta parafii w Białej Podlaskiej Narodzenia N.M.P. dekanatu bialskiego, (dalej ANMP), *Protokół wizytacyjny ks. bp Henryka Przeździeckiego parafii bialskich z dnia 12 maja 1925 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 1, Tom II, lata 1919-1978, bnk.

³ ks. prał. Ludwik Romanowski, ur. 5 stycznia 1875 r. święcenia 16 lipca 1898 r. Proboszcz parafii Narodzenia N.M.P. i zarazem dziekan dekanatu Bialskiego w okresie od 22 maja 1920 r. do 1928 r., wcześniej był dziekanem dekanatu Włodawskiego i Skórzeckiego. Odznaczony godnością Szambelana tajnego Jego Świątobliwości i kanonikiem Kapituły Kolegiaty Janowskiej. Zmarł 5 stycznia 1932 w Stoczku Łukowskim. ADS, Akta osobowe, ks. *Ludwik Telesfor Romanowski*, Lit. R, Dział I, nr porz. 15, t. I; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1919, nr, 4, s. 125. (dalej „WDP”); *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1920, nr 5, s. 164; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1924, nr 1, s. 9; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1924, nr 8-10, s. 141.

⁴ ADS, Awnmp, *Inwentarz parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej na Woli rok 1928*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, lata 1924-1978, k. 101.

⁵ ADS, Awnmp, *Dziekan dekanatu bialskiego Jego Eksceleńcji Biskupa Ordynariusza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach z dnia 21 kwietnia 1925 r.*, N 1570, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 18.

*duchowne w Białej nie tylko się nie zmniejszyły, lecz wielokrotnie wzrosły*⁶. W dalszej części dokumentu pojawiają się liczne miejsca pracy na terenie miasta, które realizowane są m.in. w takich instytucjach jak: fabryka samolotów, fabryka kopyt do obuwia i szpilek drewnianych, składy nafty, wielki młyn parowy, dworzec kolei wąskotorowej, biura budowlane. Powstają również na przedmieściu Wola szkoły powszechne, gdzie liczba sięga do dwięćciuset osób.

Ks. dziekan bialski Ludwik Romanowski opisuje także trudną sytuację dzieci i młodzieży, jaką mają w drodze do szkoły i parafii św. Anny *zauważyć trzeba, że przedmieście Wola oddzielona od Białej rzeką Krzną i kilometrowej długości, pustą i ciągnącą się przez łąki i moczary groblą, na której przez trzy pory roku buszują wichry utrudnia ludności a szczególniej dzieciom ze szkół uczęszczać do kościoła w Białej – tak, że Dozór Szkolny zmuszony bywa zwalniać działalność szkolną od uczęszczania na Msze św. w Białej przez jesień zimę i wczesną wiosnę. Brak ciepłego ubrania i obuwia dzieci biednej robotniczej ludności z Woli, naraza dzieciarnię na przeziębienie i epidemiczne choroby jak szkarlatyna, odra tak było zeszłorocznej zimy*⁷. Podkreśla to również w dalszej części pisma *kościół św. Anny jest daleko od Woli i dzieci też ze swą ogromną szkołą, musiałyby biegać z Woli do Białej, to jest dla dzieci wprost groźne w jesiennej i zimowej porze*⁸.

W związku z tak szczegółowymi uwagami, jakie kieruje do biskupa podlaskiego ks. dziekan, wskazał potrzebę utworzenia na Woli odrębnej parafii i przydzielenia tam kapłana dla dobra moralnego wiernych. Jak proponuje ks. Romanowski do posługi w takiej wspólnocie liczącej około 7000 ludności, należałoby przydzielić trzech kapłanów, którzy musieliby z czasem zamieszkać przy nowej świątyni. Jak podkreślał ks. Ludwik Zanutowicz *to należy ludności robotniczej z przedziałem, że są bardzo ofiarnymi względem kościoła i dla tego spodziewać się należy, że dla dobra dzieci swoich przyczyniliby się do ufundowania świątyni na Woli, co jest konieczne*⁹.

2. Erygowanie parafii Wniebowzięcia N.M.P., czyli Cudu nad Wisłą

Podczas wizytacji biskupiej w Białej Podlaskiej w dniach 10-11 maja 1925 r. w trakcie Mszy św. określaną, jako *pontyfikalna suma*, biskup Henryk Przeździecki, jako główny wizytator, podczas homilii głosił o *potrzebie wytrwałości w wierze, które Bóg nagradza cudami swej łaski i nieskończonej dobroci swojej*¹⁰. Biskup podkreślił, że kwestia budowy parafii

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

¹⁰ ADS, Akta Parafii w Białej Podlaskiej Narodzenia N.M.P. dekanatu bialskiego, (dalej ANMP), *Protokół wizytacyjny ks. bp Henryka Przeździeckiego parafii bialskich z dnia 12 maja 1925 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 1, Tom II, lata 1919-1978, bnk.

Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny na Woli jest symbolicznym wyrazem pamięci o zwycięstwie nad zagrożeniem ze Wschodu jak stwierdził *Na zakończenie, jako w 50 –letnią rocznicę rozpoczętych prześladowań moskiewskich Kościoła, od których Bóg nas uwolnił, ogłosiliśmy Nasz Dekret ustanawiający na przedmieściu Białej –Wola odrębnej parafii p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny*¹¹.

Warto w tym miejscu wymienić również okoliczności, które towarzyszyły powyższemu wydarzeniu, co odbiło się piętnem w kolejnej prawie stuletniej tradycji wspólnoty wiernych na bialskiej Woli. Dzień wcześniej komisja wizytująca rozpoczęła wizytację od *kościółka i jego wewnętrznego urzędnika, poczem przesłuchaliśmy dziatwę sprowadzoną pragnącą się przekonać czy umieją i znają zasady wiary świętej poczem teje dziatwie jako też i starszym udzieliliśmy sakramentu bierzmowania wszystkiego 490 osobom*¹². Natomiast po uroczystej Sumie uczestnicy wydarzenia powrócili *na plebańię, gdzie zapoznaliśmy się z przedstawionym Nam przez miejscowego proboszcza przedstawicielami władz państwowych, różnych organizacji społecznych miasta, z którymi spożyliśmy wspólnie obiad*¹³. Następnie od godz. 15 odbyła się wizytacja kościoła p.w. Matki Boskiej Anielskiej i św. Anny, gdzie udzielono sakramentu bierzmowania 6 osobom. W dalszej kolejności jak wspomina protokół wizytacyjny *w lokalu Narodowej Organizacji Kobiet dokonano poświęcenie sztandaru, a w dalszej części wzięto udział w akademii w szkole im. Ks. Brzóska*¹⁴. Jak czytamy dalej *Kolejnego dnia wizytacja 4 klasowej szkoły powszechnej im. Sienkiewicza, 8 klasowego męskiego gimnazjum mającego 240 uczniów*¹⁵, oraz pozostałych ośrodków edukacyjnych zakończyło wizytację biskupią w dniu 12 maja 1925 r.

W celu określenia granic parafii w piśmie do biskupa ordynariusza diecezji podlaskiej w Siedlcach z dnia 21 kwietnia 1925 roku, ks. dziekan proponował terytorium, jakie powinna zawierać. *Do parafii Wola powinny należeć wszystkie wioski po prawej stronie rzeki Krzny położone. A więc Wola 2 wioski, Sidorki, Czosnówka, Wólka Plebańska, Dubów, Dubowska Wola, Janówka, Smolne Piece, Sokule, Porosiuki, Kolonia Aleksandrówka, Dziegorzówka, Grabarka, Folwarki: Helenów, Czosnówka, Wólka Plebańska, Dubów*¹⁶. W kolejnym piśmie z dnia 6 maja 1925 r. ks. dziekan proponuje również przejścia, jakie prowadziłyby do parafii na Woli, mianowicie z posiadłością szpitala św. Karola Boromeusza od strony

---

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ ADS, AWNMP, *Dziekan dekanatu bialskiego do Jego Ekscelencji Biskupa Ordynariusza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach z dnia 21 kwietnia 1925 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 18.

zachodniej i ulicą Artyleryjską od strony północnej¹⁷.

Informacje o stanie granic nowoutworzonej parafii na Woli wikariusz generalny, biskup sufragan podlaski Czesław Sokołowski, wysłał do instytucji państwowych jak: Wojewody Lubelskiego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Głównego Urzędu Statystycznego, jak również do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie¹⁸.

3. Proces planowania budowy kaplicy na Woli

Po przebyciu procedur formalnych związanych z zarejestrowaniem parafii, ks. proboszcz parafii św. Anny w Białej Podlaskiej, ks. Szymon Sidewicz¹⁹ został mianowany również proboszczem nowo tworzącej się parafii na Woli. Swoje działania rozpoczyna od powołania podczas zebrania rodzicielskiego *Komitetu budowy kaplicy*, o której powinien wiedzieć i wyrazić zgodę na skład ks. biskup. W piśmie z dnia 6 listopada 1925 r. do biskupa diecezji podlaskiej ks. proboszcz Sidewicz pisze *Niniejszym pokornie proszę Waszą Ekscelencję o łaskawe zatwierdzenie powyższego Komitetu oraz powiadomienia tutejszego Starostwa o zatwierdzeniu, jak również o składzie Komitetu, abyśmy mogli po legalizowaniu go, działać, jako jednostka prawna. Ośmielam się także prosić o łaskawe nadesłanie omawianego powiadomienia do rąk moich w celu prędkiego załatwienia formalności*²⁰. W odpowiedzi ks. proboszcz parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej Podlaskiej otrzymuje informację od biskupa Czesława Sokołowskiego *W odpowiedzi na raport z dnia 6 b.m. Nr 49 zawiadamia, że Władza Diecezjalna ze swej strony zatwierdza Komitet budowy Kaplicy na Woli w osobach Ks. Szymon Sidewicz, przewodniczący, Antoni Wolski skarbnik, Piotr Maziejuk sekretarz, J. Kacprzak, I. Sewajnowicz, J. Komarzeniec – członkowie. O powyższem jednocześnie zawiadamia Starostwo Bialskie*²¹. O fakcie korespondencji biskupa ze starostwem dowiadujemy się z pisma biskupa Czesława Sokołowskiego do starostwa w Białej na Woli z dnia 9 listopada 1925 r. Nr 3969²².

¹⁷ ADS, AWNMP, *Pismo Dziekana dekanatu bialskiego do projektu o parafii Wola w Białej Podlaskiej z dnia 6 maja 1925 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 21.

¹⁸ ADS, AWNMP, *Pismo Wikariusza Generalnego Biskupa Sufragana Podlaskiego Czesława Sokołowskiego do Wojewody Lubelskiego, Ministerstwa Spraw wewnętrznych, Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 8 czerwca 1925 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 23.

¹⁹ ks. Szymon Sidewicz, ur. 11 listopada 1890 r. św. 20 czerwca 1914 r. zm. 27 października 1941 r. w Oświęcimiu. ADS, Akta osobowe, ks. Szymon Sidewicz, Lit. S, Dział I, nr porz. 4, t. I; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1925, nr 8-9, s. 228.

²⁰ ADS, AWNMP, *Pismo proboszcza parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli do Jego Ekscelencji Ks. Biskupa Diecezji Podlaskiej z dnia 6 listopada 1925 r. Nr 49.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, bnk. 45.

²¹ ADS, AWNMP, *Pismo Biskupa Czesława Sokołowskiego do proboszcza parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli z dnia 9 listopada 1925 r. Nr 3969.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 46.

²² ADS, AWNMP, *Pismo Biskupa Czesława Sokołowskiego do Starostwa w Białej na Woli z dnia 9 listopada 1925 r. Nr 3969.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 46.

Po spełnieniu kwestii formalnych i powołania *Komitetu budowy kaplicy* ks. proboszcz porusza jednak również trudności w organizowaniu prac nad budową świątyni. Pisze o tym bardzo szczegółowo w piśmie do biskupa diecezji podlaskiej z dnia 26 października 1926 r., *Najdostojniejszy Arcypasterzu. Konieczność zmusza mnie, abym bezzwłocznie zwrócił się z pokorną prośbą do Waszej Ekscelencji o łaskawe rozpatrzenie następującej sprawy, mającej związek z budową kaplicy na Woli. Po przyjeździe do Białej zastałem wśród tutejszych parafian bardzo niepomysłne dla budowy kościoła nastroje, gdy większość w parafii zasadniczo nie uznawała potrzeby tej budowy, to prawie wszyscy byli i są przeciwni rozpoczynania budowy w teraźniejszym czasie, gdyż uważają ją za niemożliwą do wykonania wobec ciężkich obecnie warunków ekonomicznych. Rozumiejąc, iż nieodzownym warunkiem do skutecznej w przyszłości akcji budowy jest zmiana przeciwnych jej przekonań, uważałem za rzecz konieczną dążyć do tej zmiany i dla tego nie omieszkałem korzystać z każdej dobrej sposobności, aby zaszczerpić parafianom ideę postawienia nowego kościoła na Woli. Nie rozminę się z prawdą, jeśli stwierdzę znaczny pod tym względem postęp²³. Z czasem do składu Komitetu przyłączają się kolejni członkowie, np. dyrektor wytwórni samolotów, inspektor szkolny oraz inne osoby, co przyczynia się do powiększania kapitału ludzkiego jak i materialnego na budowę kaplicy²⁴. Dowodem tego są kolejne inicjatywy Komitetu budowy kaplicy, który zakupuje plac pod kaplicę, a który znajduje się na przedmieściu Wola przy ulicy Zielonej w pobliżu (60 m odległości) jedyne na Woli budynku szkolnego rządowego²⁵, następnie dzięki bezinteresowności architekta bialskiego ma na celu wykonanie szkicu budowy kaplicy²⁶.*

O wielkiej gotowości do poświęceń w celu budowania wspólnoty na Woli pisał dziekan dekanatu bialskiego do arcypasterza diecezji podlaskiej w Siedlcach w dniu 16 grudnia 1926 r., *Jak zaś łatwo od ludności robotniczej uzyskać ofiary na budowę, to najlepszym dowodem, że na pierwszy zew proboszcza robotnicy i z warsztatów kolejowych i z fabryki Raabego opodatkowali się obecnie tygodniowe, a robotnicy z fabryki samolotów postanowili pół godziny dłużej pracować na budowę kaplicy²⁷.*

Pojawiają się jednak pewne trudności, dotyczące miejsca usytuowania kaplicy, o których to wątpliwościach w dość licznej korespondencji debatują ks. biskup, ks. dziekan oraz

²³ ADS, AWNMP, *Pismo proboszcza parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli do Jego Ekscelencji Ks. Biskupa Diecezji Podlaskiej z dnia 26 października 1926 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 68-69.

²⁴ Tamże.

²⁵ ADS, AWNMP, *Pismo proboszcza parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli do Jego Ekscelencji Ks. Biskupa Diecezji Podlaskiej z dnia 18 listopada 1926 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 71.

²⁶ ADS, AWNMP, *Pismo proboszcza parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli do Prześwietnej Kurii Diecezjalnej Podlaskiej z dnia 1 grudnia 1926 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 75.

²⁷ ADS, AWNMP, *Pismo Dziekana dekanatu bialskiego do Najdostojniejszego Arcypasterza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach z dnia 16 grudnia 1926 r.*, N 412, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 82.

ks. proboszcz parafii W.N.M.P. na Woli. Pierwszą propozycją ks. dziekana była nawet przywiezienie kościoła pounickiego, w celu jak najszybszego rozpoczęcia prac nad budową kościoła²⁸. W związku z powyższym ks. biskup powołuje specjalną komisję, która oceniła poruszaną kwestię i wydała poniższe votum: *Stosownie do decyzji J.E. Najdostojniejszego Arcypasterza wydanej na sesji w d. 13 stycznia r/b/ udaliśmy się wspólnie niżej podpisany i ks. an. Olędzki do Białej Podlaskiej i tam na miejscu skonstatowaliśmy, że: Na przedmieściu Wola znajduje się plac kościelny, należący do parafii Narodzenia N.M.P., przestrzeni około dwóch i pół morga, położony w dzielnicy, która obecnie z nadzwyczajną szybkością rozbudowuje się. Niedaleko od tego placu znajduje się plac należący do właściciela prywatnego (...)²⁹; plac ten położony jest przy szosie Łomaskiej, a właściwie już dzisiaj ulicy gęsto zaludnionej. XX proboszczowie informowali nas, iż (...) chętnie by dał ten plac, na plac zaś kościelny reflektuje sąsiad. Gdyby tytuł własności placu kościelnego był ustalony najwygodniej byłoby go sprzedać i nabyć plac pod budowę kościoła od (...). W jednym czy też drugim wypadku tj. czy kościół będzie budowany na placu obecnie kościelnym, czy też nabytym od (...) należałoby jak najprędzej nabyć grunt pod cmentarz grzebalny, gdyż są takie działki w stronę Dokudowa prowadzące i to jeszcze dzisiaj cena dość przystępnych. Plac nabyty przez ks. Sidewicza od (...) ze względu na swą bliskość od miasta, a przed wszystkim, że zajmuje przestrzeń zbyt małą, pod żadnym pozorem nie nadaje się pod budowę kościoła na Woli. Osobiście stwierdzam, iż budowa kościoła na Woli jest potrzebą gwałtowną, gdyż i sam ks. Sidewicz w rozmowie ze mną zaznaczył, iż przedmieście stanowi podstawę parafii Wniebowzięcia N.M.P. Uważam, iż w krótkim czasie powstanie potrzeba, ze względu na rozbudowę Woli, wzniesienia w przeciwnym punkcie od obecnego placu kościelnego drugiego kościoła³⁰.*

4. Zmiany kadrowe i ostateczne decyzje budowy świątyni

W dniu 13 lipca 1927 r. na polecenie J.E. Biskupa Podlaskiego z dnia 7 lipca b/r/ za N 4330 nastąpiła zmiana na urządzie proboszcza w Białej Podlaskiej. Nowym proboszczem parafii Wniebowzięcia Najświętszej Panny w mieście Biała Podlaska na Woli i jednocześnie parafii św. Anny został ksiądz Stanisław Tuz³¹, który zastąpił dotychczasowego ks. Szymona Sidewicza³². Ponadto wikariuszami byli ks. Józef Andrzejuk³³, ks. Piotr Stachow-

²⁸ ADS, AWNMP, *Dziekan dekanatu bialskiego Jego Ekscelencji Biskupa Ordynariusza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach z dnia 21 kwietnia 1925 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 18.

²⁹ Dane w posiadaniu autora.

³⁰ ADS, AWNMP, *Votum ks. J. Rystera z dnia 2 lutego 1927 r.* Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 84.

³¹ Ks. Stanisław Tuz, ur. 23 sierpnia 1867 r. wyświęcony 14 listopada 1890 r., przybył do Białej z Terespolu, wcześniej posługiwał w Kodniu. Zmarł 6 października 1938 r. w Białej Podlaskiej. ADS, Akta osobowe, ks. *Stanisław Tuz*, Lit. T, Dział I, nr porz. 8, t. I; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1927, nr 7, s. 246.

³² ADS, AWNMP, *Protokół przekazania obowiązków proboszczowskich parafii W.N.M.P. i św. Anny w Białej Podlaskiej z dnia 16 lipca 1927 r. Nr 1319.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 94.

³³ ks. Józef Andrzejuk, ur. 5 maja 1905 r., święcenia w 1924 r. kilka miesięcy był wikariuszem w Białej w

ski³⁴, pomagał również przy parafii kapelan wojskowy ks. Antoni Skrzymowski³⁵.

Podczas posiedzenia *Komitetu budowy kaplicy* w dniu 10 grudnia w obecności nowego ks. proboszcza Stanisława Tuza uczestnicy doszli do wniosku, że kwestia budowy w dotychczasowych zamierzeniach kaplicy zostanie wstrzymana aż do czasu zebrania odpowiednich środków³⁶. Jednocześnie *postanowili po naradach zwrócić się do Jego Ekscelencji z prośbą, aby zechciał zatwierdzić kościół św. Anny w Białej Podlaskiej, jako kościół parafialny dla mieszkańców Woli*³⁷.

Kolejna inicjatywa Komitetu miała miejsce w czerwcu 1928 r., kiedy to skierowano plany budowy kaplicy przy ul. Zielonej do Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Lublinie z prośbą o zatwierdzenie i zgodę na budowę³⁸. Poruszona kwestię w korespondencji opisywali ks. biskup i ks. dziekan³⁹, a po otrzymaniu *Votum*⁴⁰ stwierdzono w piśmie do ks. proboszcza na Woli, że projektowany rozmiar kaplicy jest za mały na zmieszczenie nawet 400 dzieci⁴¹. W związku z tym przedstawione plany były niewystarczające. Z podobnym uzasadnieniem Kuria przesłała informację do Lublina⁴². W zaistniałej sytuacji *Komitet budowy kaplicy* zebrał się na zebraniu na plebanii przy Kościele św. Anny w dniu 12 października 1928 r., na którym stwierdzono m.in., że *ze względu na wielkość planu przy ulicy*

1926 r., jednocześnie był administratorem parafii w Woskrzenicach. W tym samym roku został mianowany administratorem w Mostowie. Zmarł 11 kwietnia 1976 r. w Mszannie. ADS, Akta osobowe, ks. Józef Andrzejuk, Lit. A, Dział I, nr porz. 2, t. I; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1926, nr 4-5, s. 154; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1926, nr 6-8, s. 242.

³⁴ ks. Piotr Stachowski, ur. 15 kwietnia 1885 r., święcony 18 grudnia 1927 r. Przychodzi do Białej jako wikariusz i prefekt szkół. ADS, Akta osobowe, ks. Piotr Stachowski, Lit. S, Dział I, nr porz. 20, t. I; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1928, nr 9-11, s. 323; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1929, nr 1, s. 20.

³⁵ Ks. Antoni Skrzymowski ur. 4 stycznia 1887 r., święcenia 10 lipca 1917 r. Zmarł 2 lutego 1956 r. Kapelan wojskowy w latach 1919-1935. ADS, AO, *Kapelani Wojskowi*, Lit. K, Dział III, Nr porz. 1, t. I; ADS, Akta osobowe, ks. Antoni Skrzymowski, Lit. S, Dział I, nr porz. 9, t. I; S. Bylina, Ks. Antoni Skrzymowski kapelan garnizonu Biała Podlaska w latach 1919-1935, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny”, 4(2019), s. 5-18.

³⁶ ADS, Awnmp, *Protokół z posiedzenia Komitetu Budowy Kaplicy na Woli z dnia 10 grudnia 1927 r.* Nr 7, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 96.

³⁷ ADS, Awnmp, *Pismo Komitetu Budowy Kaplicy w Białej Podlaskiej na Woli do Jego Ekscelencji Ks. Biskupa Podlaskiego w Siedlcach z dnia 10 grudnia 1927 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 95.

³⁸ ADS, Awnmp, *Pismo Komitetu Budowy Kaplicy w Białej Podlaskiej na Woli do Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Lublinie przez Starostwo w Białej Podlaskiej z dnia 9 czerwca 1928 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 112.

³⁹ ADS, Awnmp, *Pismo Biskupa Czesława Sokolowskiego do ks. Dziekana dekanatu bialskiego z dnia 30 lipca 1928 r.* Nr 4340., Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 113; ADS, Awnmp, *Pismo Dziekana dekanatu bialskiego do Prześwietniej Kurii Diecezjalnej Diecezji Podlaskiej w Siedlcach z dnia 1 września 1928 r.*, N 270, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 114.

⁴⁰ ADS, Awnmp, *Votum z dnia 11 września 1928 r.* N 4916, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 115.

⁴¹ ADS, Awnmp, *Pismo Kanclerza Kurii Biskupiej Podlaskiej do proboszcza parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli z dnia 12 września 1928 r.* Nr 4913, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 116.

⁴² ADS, Awnmp, *Pismo Kurii Diecezjalnej Podlaskiej do Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Lublinie przez Starostwo w Białej Podlaskiej z dnia 12 września 1928 r.*, N 4913, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 117.

*Zielonej i potrzeby pozostawienia pewnej przestrzeni wolnej przy kaplicy dla ładniejszego wyglądu całości i procesji w dni uroczyste, wymiarów kaplicy podobnej w planie nie należy powiększać*⁴³. Komitet uznał również, że budowa kaplicy przy ulicy Dokudowskiej również ze względów formalnych (odległości 500 metrów od lotniska) i odległości od szkół nie może się odbyć. Dlatego poproszono o wyznaczenie wymiarów kaplicy, jaka miałyby powstać przy ul. Zielonej⁴⁴.

Jak dowiadujemy się z korespondencji pomiędzy kanclerzem kurii diecezjalnej podlaskiej a proboszczem parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli, do parafii miał przyjść nowy kapłan, który pełniłby funkcję wikariusza i prefekta szkół. Jednocześnie Kuria prosiła proboszcza o znalezienie mu lokum przy szkole⁴⁵. W związku z powyższym nowym pomocnikiem proboszcza św. Anny zostaje mianowany ks. Walenty Jankowski⁴⁶, który w korespondencji do biskupa ordynariusza pisze z adresu ul. Łomaska 9 i już w lutym 1929 r. melduje o poczynaniach w poszukiwaniu nowego miejsca lokalizacji kaplicy na Woli. *Wasza Ekscelencjo, Najdostojniejszy Arcypasterzu, w myśl polecenia danego mi przed paru dniami, aby kwestia budowy kaplicy na Woli była doprowadzona do skutku w najbliższym możliwie czasie starałem się przez te parę dni zadośćuczynić życzeniom Jego Ekscelencji. Mam kilka miejsc z tych według mojej myśli jest najodpowiedniejsza najpiękniej położona w centrum Woli, biorąc pod uwagę rozbudowę Woli*⁴⁷. W kolejnym piśmie z dnia 21 marca kieruje prośbę do biskupa o pożyczkę na cele zakupu działki pod budowę kaplicy⁴⁸.

W dokumentacji archiwalnej znajdują się szczegółowe zapisy prawne dotyczące przepisania działki na Woli oraz m.in. odpis rejenta w celu dopełnienia praw własności gruntów pod budowę świątyni na Woli⁴⁹. Zaangażowanie i zapał do postawienia kaplicy przez ks. Jankowskiego dostrzega również ks. dziekan w corocznych sprawozdaniach dziekańskich⁵⁰. Ks. Jankowski w 1929 r. przewozi *kaplicę z cmentarza po unickiego przy ulicy Sitnic-*

⁴³ ADS, AWNMP, *Protokół posiedzenia Komitetu budowy Kaplicy na Woli dla dzieci odbytego na plebanii przy Kościele św. Anny w dniu 12 października 1928 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 119.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ ADS, AWNMP, *Pismo Kanclerza Kurii Biskupiej Podlaskiej do proboszcza parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli z dnia 12 września 1928 r. Nr 5066*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 123.

⁴⁶ Ks. Walenty Jankowski, ur. 14 luty 1901 r. św. 1926 r. przyszedł do Białej z Sokołowa Podlaskiego, jako wikariusz i prefekt szkół. Zmarł 15 października 1942 r. w Dachau. ADS, Akta osobowe, *ks. Walenty Jankowski*, Lit. J, Dział I, nr porz. 8, t. I; *Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa*, „WDP” 1929, nr 1, s. 20.

⁴⁷ ADS, AWNMP, *Pismo proboszcza parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli do Prześwietnej Kurii Diecezjalnej Podlaskiej z dnia 5 lutego 1929 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 145.

⁴⁸ ADS, AWNMP, *Pismo proboszcza parafii Wniebowzięcia N.M.P. w Białej na Woli do Prześwietnej Kurii Diecezjalnej Podlaskiej z dnia 21 marca 1929 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 144.

⁴⁹ ADS, AWNMP, *Repertorium działki na Woli, z dnia 6 marca 1929 r.*, N 172, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 150.

⁵⁰ ADS, Akta Ogólne, *Sprawozdania Dziekańskie za 1928 r.*, *Sprawozdanie o stanie moralnym dekanatu*

kiej w Białej Podlaskiej na nowo zakupiony plac na Woli w dzielnicy zwanej Łuzki⁵¹. Kaplica miała wymiary 11 m. długości, 5 m. szerokości i 4. wysokości. W 1931 r. rozpoczęto budowę kościoła, w ramach kaplicy, którą rozebrano w dniu 1 maja 1932 r.⁵².

Pozostała jeszcze kwestia podziału terytorialnego parafii na Woli. Zgodnie z dekretem erygującym parafię Wniebowzięcia N.M.P., czyli Cudu nad Wisłą, z dnia 10 maja 1925 r. do parafii miały należeć wszystkie wioski po prawej stronie rzeki Krzny⁵³. W kolejnym dekrete z dnia 21 czerwca 1929 r. stworzono nowy podział terytorialny parafii bialskich z uwzględnieniem dekretu z dnia 10 maja 1925 r.⁵⁴ Ostatecznie parafia Wola graniczyła w następujący sposób z pozostałymi parafiami bialskimi, o czym dowiadujemy się z dekretu z dnia 24 marca 1931 r., który wszedł w życie z dniem 12 kwietnia 1931 r. *Parafia przyjmuje następujące terytorium miasta Biała Podlaska w granicach południową stronę ulicy Sidorskiej, od ulicy Sidorskiej Kolejową do Łomaskiej, południową stronę ulicy Zielonej, wschodnią stronę ulicy Rolniczej do plantu kolejowego, plantem kolejowym do ulicy Witoroskiej*⁵⁵.

Zakończenie

Z powyższej dokumentacji źródłowej wynika, że proces tworzenia niezależnej parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, czyli Cudu nad Wisłą w Białej Podlaskiej na Woli trwał niemalże 6 lat. Od chwili ogłoszenia dekretu biskupa Henryka Przeździeckiego podczas *sumy pontyfikalnej* w kościele Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej w dniu 10 maja 1925 r., aż do momentu ogłoszenia granic terytorialnych nowej parafii na Woli w dniu 24 marca 1931 r. wydarzyło się wiele sytuacji, które tworzyły zapis dziejów powstawania wspólnoty. Jak można było dostrzec z powyższej publikacji, procedura powstawania nowej wspólnoty parafialnej nie była taka prosta i wymagała od wielu stron zainteresowanych wiele determinacji. Zarówno władze diecezjalne na czele z biskupami i przedstawicielami kurii biskupiej poprzez działalność dziekana dekanatu

---

Bialskiego za rok 1928 z dnia 20 stycznia 1929 r., Lit. S, Dział III, Nr porz. 9a, Tom VI, k. 18; ADS, Akta Ogólne, Sprawozdania Dziekańskie za 1929 r., *Sprawozdanie o stanie moralnym dekanatu Bialskiego za rok 1929 z dnia 8 lutego 1930 r.*, Lit. S, Dział III, Nr porz. 9a, Tom VII, k. 21; ADS, Akta Ogólne, Sprawozdania Dziekańskie za 1931 r., *Sprawozdanie o stanie moralnym dekanatu Bialskiego za rok 1931 z dnia 19 stycznia 1932 r.*, Lit. S, Dział III, Nr porz. 9a, Tom XI, k. 4; S. Bylina, D. Bylina, *Duszpasterstwo dekanatu bialskiego w latach 1926-1928 w świetle sprawozdań dziekańskich* „Rocznik Białskopodlaski”, XXII (2014), s. 43-58.

⁵¹ ADS, AWNMP, *Inwentarz fundi instructi parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białej Podlaskiej na Woli z 1934 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 3.

⁵² Tamże.

⁵³ ADS, AWNMP, *Dziekan dekanatu bialskiego Jego Eksceleencji Biskupa Ordynariusza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach z dnia 21 kwietnia 1925 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 18.

⁵⁴ ADS, AWNMP, *Dekret parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny na Woli, czyli Cudu nad Wisłą, z dnia 21 czerwca 1929 r.*, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 168.

⁵⁵ ADS, AWNMP, *Dekret parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny na Woli, czyli Cudu nad Wisłą, z dnia 24 marca 1931 r.*, N 1692, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, k. 197.

białskiego, aż po kolejnych księży proboszczów, zabiegały od strony duchownej o właściwy kształt nowej parafii. Istotnym czynnikiem tworzenia się wspólnoty byli wierni, którzy zrzeszeni wokół *Komitetu budowy kaplicy* poprzez współdziałanie z duchowieństwem i reprezentowanie spraw parafii pośród społeczności oraz instytucji państwowych, finalizowali ustalone zamierzenia.

Mniemam, że przedstawione wyniki kwerendy źródeł mające na celu ukazanie procesu tworzenia planów, realizacji oraz uwieńczenia starań przy powstawaniu parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, czyli Cudu nad Wisłą w Białej Podlaskiej na Woli, przyczyni się do badań na większą skalę dziejów diecezji siedleckiej, szczególnie w obliczu 95 rocznicy powołania parafii na Woli, jak również w setną rocznicę zwycięstwa nad armią bolszewicką pod Warszawą w 1920 r.

Streszczenie

Proces powstawania nowej wspólnoty wiernych na terenie miasta Biała Podlaska to interesujące i ważne wyzwanie dla badacza. Szczególnie istotnym faktem jest okoliczność nadania wezwania parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny czyli Cudu nad Wisłą, jako wotum zwycięstwa nad armią bolszewickiej Rosji w 1920 r. W treści artykułu zawarte są wyniki kwerendy źródeł dotyczących procesu powstawania, erygowania, jak również tworzenia wspólnoty wiernych określanych potocznie mieszkańców na Woli w Białej Podlaskiej. Dzięki sprawozdaniom dziekańskim dekanatu białskiego, jak również korespondencji pomiędzy przedstawicielami władzy diecezjalnej a parafią Wniebowzięcia N.M.P., dowiadujemy się o metodach tworzenia parafii w okresie międzywojennym.

Summary

The origin of the parish Assumption of the Blessed Virgin Mary which is a miracle on the Vistula in Biała Podlaska in Wola

The process of creating a new community of believers in the city of Biała Podlaska this is an interesting and important challenge for the researcher. A particularly important fact there is a circumstance to make a call of the parish Assumption of the Blessed Virgin Mary which is a miracle on the Vistula, as a vote of victory over the army of Bolshevik Russia in 1920. The content of the article includes the results of the source query regarding the process of formation, erection, as well as creating a community of believers commonly defined inhabitants in Wola in Biała Podlaska. Thanks to dean reports of the Bialski deanery as well as correspondence between diocesan authorities and the parish Assumption of the Blessed Virgin Mary we learn about the methods of creating a parish in the interwar period.

Bibliografia

ADS, Akta Ogólne, Sprawozdania dziekańskie za 1928 r., *Sprawozdanie o stanie moralnym dekanatu bialskiego za rok 1928 z dnia 20 stycznia 1929 r.*, Lit. S, Dział III, Nr porz. 9a, Tom VI.

ADS, Akta Ogólne, Sprawozdania dziekańskie za 1929 r., *Sprawozdanie o stanie moralnym dekanatu bialskiego za rok 1929 z dnia 8 lutego 1930 r.*, Lit. S, Dział III, Nr porz. 9a, Tom VII.

ADS, Akta Ogólne, Sprawozdania dziekańskie za 1931 r., *Sprawozdanie o stanie moralnym dekanatu bialskiego za rok 1931 z dnia 19 stycznia 1932 r.*, Lit. S, Dział III, Nr porz. 9a, Tom XI.

ADS, Akta ogólne, *Kapelani Wojskowi*, Lit. K, Dział III, Nr porz. 1, t. I.

ADS, Akta osobowe, *ks. Antoni Skrzymowski*, Lit. S, Dział I, nr porz. 9, t. I.

ADS, Akta osobowe, *ks. Józef Andrzejuk*, Lit. A, Dział I, nr porz. , t. I.

ADS, Akta osobowe, *ks. Ludwik Telesfor Romanowski*, Lit. R, Dział I, nr porz. 15, t. I.

ADS, Akta osobowe, *ks. Piotr Stachowski*, Lit. S, Dział I, nr porz. 20, t. I.

ADS, Akta osobowe, *ks. Stanisław Tuz*, Lit. T, Dział I, nr porz. 8, t. I.

ADS, Akta osobowe, *ks. Szymon Sidewicz*, Lit. S, Dział I, nr porz. 4, t. I.

ADS, Akta osobowe, *ks. Walenty Jankowski*, Lit. J, Dział I, nr porz. 8, t. I.

ADS, Akta parafii w Białej Podlaskiej Narodzenia N.M.P. dekanatu bialskiego, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 1, Tom II, lata 1919-1978.

ADS, Akta parafii w Białej Podlaskiej Wola dekanatu bialskiego, Lit. B, Dział IV, Nr porz. 3, Tom I, lata 1924-1978.

Bylina, S. Bylina, D. (2014). Duszpasterstwo dekanatu bialskiego w latach 1926-1928 w świetle sprawozdań dziekańskich *Rocznik Bialskopodlaski*, XXII, 43-58.

Bylina, S. (2019). Ks. Antoni Skrzymowski kapelan garnizonu Biała Podlaska w latach 1919-1935, *Podlaski Kwartalnik Kulturalny*, 4, 5-18.

Zmiany w składzie osobowym duchowieństwa, *Wiadomości Diecezjalne Podlaskie* 1919, nr 4, s. 125; 1920, nr 5, s. 164; 1924, nr 1, s. 9; 1924, nr 8-10, s. 141; 1925, nr 8-9, s. 228; 1926, nr 4-5, s. 154; 1927, nr 7, s. 246; 1927, nr 7, s. 246; 1928, nr 9-11, s. 323; 1929, nr 1, s. 20.